

ATASÖZLERİNDE MANZUM YAPI ÜZERİNE BAZI DİKKATLER**Dr. Mahmut KARADEMİR*****ÖZET**

Halk edebiyatı mahsulleri olan atasözleri yapı bakımından nesir olabileceği gibi manzum da olabilirler. Manzum yapılu atasözleri şiir dilinin imkânları ile tesirde ve kalıcılıkta nesir atasözlerinden önde gelirler. Bu yazıda manzum Türk atasözleri tesbit edilerek vezin bakımından tasnif edilmiştir.

Sözlü Türk edebiyatının mahsulleri arasında yer alan atasözleri Türkiye Türkçesi'nde atasözü ibaresi ile ifade edilmekle birlikte, Türk dünyasının değişik yerlerinde atalar sözü, darb-ı mesel, darb-ı kelâm, cümel-i hikemiye, deme, demece, eskiler sözü, hikmet, kelâm-ı kibar ve ulular sözü gibi istilahlarla adlandırılmaktadır¹.

Atasözleri, cedlerimiz yaşadıkları hayatı ve kâinatı anlamlandırma sürecinde edindikleri tecrübe ve müşahedeleri değerlendirme ve ifade etmede vasıta kıldıkları, sözlü gelenek içerisinden ağızdan ağıza ve nesilden nesile aktarılan; bazan yalnız bir cümle hâlinde, bazan söz sanatlarıyla örülmüş; eğitici, öğretici ve uyarıcı tarafları ağır basan; hikmet, düşünce ve öğüt yüklü ortak (anonim) nitelikli özlü sözler olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle "az sözle söylenmiş, dokunaklı, çağrışım yaptıran, zekâyı kamçılaman, düşündürücü, halk dilinde beğenilmiş tutulmuş" sözlerdir².

* Atatürk Üni. Erzincan Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Elçin, Şükrü, 1969, "Türk Dilinde Atalar Sözü: Kelime, Kavram, Bibliyografya, Örnekler", Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 1/2 (Ekim 1969) 169-170 ve OY, Aydın, 1976-77, "Atasözü", Türk Dil ve Edebiyatı Ansiklopedisi C. I, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 214.

² Eyüboğlu, E. Kemal, 1973, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A. Ş. s. XXI.

Atasözleri, sözlü Türk edebiyatı verimleri arasında olup, ilk yazılı şekillerine Orhun Bengütaşları'nda³ ve Kâşgârlı Mahmûd'un *Dîvânü Lügâtî't-Türk* adlı meşhur eserinde rastlanmaktadır⁴. Atasözleri, her ne kadar Ortak (anonim) halk edebiyatı mahsülü iseler de maniler, masallar, türküler, ağıtlar veya destanlar gibi müstakil edebî bir tür olarak değerlendirilmemişlerdir⁵. Atasözleri, daha ziyade, konuşma veya yazıya, renk ve kuvvet katmak, tesiri artırmak, haklılığı sağlamak veya iknayı gerçekleştirmek gayesiyle yardımcı unsur olarak kullanılırlar. Atasözleri, konuşma veya yazıda, yazının veya konuşmanın gayesine ulaşmasına yardım edecek bir işlevi yerine getirmek üzere kullanılırlar. Şartlara, duruma ve ihtiyaca uygun ve doğru bir şekilde kullanıldıklarında, atasözlerinin yerine getirdiği her işlev bir değer taşır. Atasözleri, kullanıldıkları sıyak ve sibak içinde veya tek başına

1. Bilgi değeri,
2. Telkin değeri,
3. Düşünce değeri,
4. Duygu değeri,
5. İletişim değeri,
6. Protesto değeri

taşımak bakımlarından insanın hayat ve kâinat içinde olayları ve olguları kavrayıp değerlendirme hususunda ufkunu açar, yardımcı olur, işini kolaylaştırır. Bu bakımlardan atasözleri insan hayatında mühim bir yer tuttuğu gibi, örgün eğitimin her kademesinde birer eğitim malzemesi olarak önemli bir yer ve değere sahiptir.

Atasözleri, bugüne kadar değişik araştırmacılar tarafından çeşitli bakımlardan ele alınarak işlenmiştir. Bunların en derli toplu olanları Merhum Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü 1* isimli hacimli çalışmasının ilk cildi ile E. Kemal Eyüboğlu'nun *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler* adlı eserinin ilk cildir.

³ Caferoğlu, Ahmet, 1930, "Orhun Âbidelerinde Atalar Sözü", *Halk Bilgisi Haberleri*, 1/3 (Aralık 1930) 13-14; Metinler için Bakınız: Ergin, Muharrem, 1970, *Orhun Âbideleri*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, s. 36, 38. ve Tekin, Talat, 1968, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, 249'dan aktaran Elçin, Şükrü, 1969, "Türk Dilinde Atalar Sözü", s. 74.

⁴ *Dîvânü Lügâtî't-Türk*'teki atasözlerini Ferit Birtek tesbit ederek, Türk Dil Kurumu yayınları arasında neşretmiştir. bkz. Birtek, Ferit, 1944, *En Eski Türk Savları- Dîvânü Lügâtî't-Türk'ten Derlemeler I*, Ankara: Alâeddin Kırâl Basımevi. Daha sonra ise Nevin Aybars *Dîvânü Lügâtî't-Türk*'teki atasözlerini mezuniyet tezi olarak işlemiştir. bkz. Aybars, Nevin, 1949, *Dîvânü Lügâtî't-Türk'teki Atasözleri ve Öğütler: Transliterasyon, Tercüme, Mevzularına Göre Tasnif*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Mezuniyet Tezi, Türkiyat Enstitüsü nu: 311, XI+141+XI s.

⁵ Oy, "Atasözü", 184.

Aksoy, çalışmasında atasözlerini “Biçim özellikleri”⁶ ve “Kavram özellikleri”⁷ bakımlarından değerlendirmiş; bunların dışında bazı “Tamamlayıcı Bilgiler”⁸ vermiştir. Eytüboğlu ise kesin çizgilere dayalı bir tasnife gitmemiş, atasözlerinin kaynakları üzerinde durmuş ve daha ziyade şiire ve halk diline dayalı geniş bir örneklemeye gitmiştir. Bu bakımdan Aksoy’un tasnifi hâlen en ihatalı sınıflandırma olup, Aksoy tasnifinin sonunda “Tanım” başlığı altında sonuç mahiyetindeki şu tarifte karar kılmıştır:

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırıp ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler”⁹.

Aksoy’un tasnifine göre atasözlerinin biçim bakımından taşıdıkları özellikler şöyle tesbit olunmuştur:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe haline gelmiş) sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde belli sözcüklerle söylenmiş donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine –aynı anlamda da olsa– başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.
3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır¹⁰.

Atasözlerini kavram bakımından da tasnif yoluna giden Aksoy, “her atasözünün bir genel kural, bir düstur niteliği” taşıdığını söyler. Aksoy bu kavram ve düsturları şöyle sıralar:

- “1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak– tarafsızca bildiren atasözleri vardır.
4. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem sonucu olarak– belirten atasözleri vardır.
5. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır.

⁶ Aksoy, Ömer Asım, 1984, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü 1*, Dördüncü Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 19.

⁷ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 21.

⁸ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 23.

⁹ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 36.

¹⁰ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 19-20.

6. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri vardır.
7. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır.
8. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.
9. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır.”¹¹

Aksoy'un bu kanaatlerine eklenmesi gereken en önemli husus, atasözlerinin genellikle şiir dili özelliğine yaslandıkları hususudur. Atasözlerine vurucu, çarpıcı, tok veya güçlü mânâ yapısını kazandıran özellik, onların çoğu zaman şiir dili ile teşkil edilmesinden kaynaklanır. Atasözlerinin çoğu zaman ya mısra yapısında, ya beyit şeklinde, yahut da nadiren de olsa dörtlük şeklinde vücuda getirildiği görülür. Gerek mısra, gerek beyit ve gerekse dörtlük yapısındaki atasözlerinin, hece ölçüsünün belli kalıplarına uygunluğu, bu atasözlerinin teşkilinde manzum yapının hassaten gözetildiğini ortaya koyar. Meselâ *Dîvânü Lügâti't-Türk* te yer alan

“Kişi alası içtin
Yılıkı alası taştım”

(İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında) şeklindeki atasözü manzum olup yedili hece ölçüsü ile teşkil edilmiştir. Fakat *Dîvânü Lügâti't-Türk* teki atasözlerini derleyen Ferit Birtek eserdeki atasözlerinin manzum yapısı üzerinde durmamıştır. Birtek'ten önceki ve sonraki birçok araştırmacı gibi Eylülboğlu ve Aksoy da atasözlerindeki bu manzum yapıya dikkat etmemiş, bu mühim yapı özelliğini gözden kaçırmışlardır.

“Atalar Sözü”nü Umumî Türk Dili içerisinde ele alan Prof. Dr. Şükrü Elçin ise atasözlerinin manzum yapısına temas etmekle birlikte meseleyi daha çok kavram açısından işlemiş ama nazım bakımından bir tasnife veya örneklemeye gitmemiş, tasnifini ve örneklemeyi kavrama dayandırmıştır¹². Elçin'in manzum yapıdaki atasözleri hususunda yazdıkları şöyledir:

“Belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe, zevk ve muhakeme seviyesinde meydana gelen bu edebiyat mahsullerinin ilk örnekleri umumiyetle manzumdur. Türk düşüncesinde aynı cümle veya mısra da kelime tekrarlarından gelen tenâzur, mânâ aykırılıklarından doğan tezâd ve umumî ses unsurlarını teşkil eden vezin ve kafiye, bu manzumeleri ve geleneğini zamanımıza kadar getirmiştir. Mensur atalar sözü, nazımın parçalanmasından, onu teşkil eden unsurların

¹¹ Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 21-22.

¹² Elçin, 1969, “Türk Dilinde Atalar Sözü”, 179-181

düşmesinden, unutulmasından meydana gelebileceği gibimüstakil bir hüviyetle de dilde asıl şeklini almış olabilir.¹³

Atasözleri genel olarak kesin bir hüküm ifade eder, bir karar bildirirler. Bu durum, genellikle manzum yapıdaki atasözleri için de geçerlidir. Fakat manzum yapıdaki atasözlerinin bazıları bitmemiş birer cümle özelliği taşımaktadır. Bu çeşit atasözlerinde şiir dilindeki eksiltili anlatım yahut kat' sanatı bulunmaktadır. Böyle atasözlerinde kesin hüküm veya kararın tasdiki muhataba bırakılması, mânânın muhatabın kafasında tamamlanması sözkonusudur.

Manzum yapıdaki atasözlerinin hece ölçüsünün muhtelif kalıplarında, genellikle ikili, nadiren de dörtlü bentlerden oluştuğu, diğer bir ifade ile umumiyetle beyit ve nadiren kıta şeklinde teşkil edildiği görülmektedir. Bu bakımdan manzum yapıdaki atasözleri didaktik beyitler, bazen de dörtlükler olarak düşünülebilir.

Manzum Yapıdaki Atasözlerinin Dökümü

A. Şekil

Aşağıda manzum yapıda teşkil edilmiş atasözlerinden tesbit edilebilenlerin metni verilmiştir. Manzum yapıdaki atasözlerinin hepsi elbette bu kadar değildir. Derlemelerle bu sayının artması mümkün olduğu gibi gözden kaçanların da bulunduğu şüphesizdir.

Tesbit edilebilen manzum atasözlerinin toplam 186 adettir. Bunlardan 183 tanesi beyit, üç tanesi de dörtlük şeklindedir.

I. Beyit şeklindeki atasözleri.¹⁴

1. Acın evinde aş bulunmaz,
Ölü gözünde yaş bulunmaz.**
2. Aç ne yemez,
Tok ne demez?
3. Açtırma kutuyu,
Söyletme kötüyü.

¹³ Elçin, 1969, "Türk Dilinde Atalar Sözü", 176.

¹⁴ Yanında herhangi bir işaret olmayan atasözleri, yukarıda künyesi verilen, Ömer Asım Aksoy'un, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* adlı eserinden; yanında ** işareti olan atasözleri Dr. Ersin Özarslan'ın derlediği "Tortum Atasözleri, adlı basılmamış çalışmadan alınmıştır. *** işaretli atasözünü ise Abdülhak Hâmid Tarhan'ın *Sabr ü Sebat* adlı eserinden alınmıştır. Bakınız:Saim Sakaoğlu,1983, "*Sabr ü Sebat*'taki Atasözleri", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1984, s:221-246.

4. Adın nedir Reşit,
Sen söyle sen işit.
5. Ağa aşu borç olur
Düğün aşu harç olur.
6. Ağa bir hatun aldık ,
Belayı satın aldık.
7. Akar suya inanma,
El oğluna dayanma.
8. Akıllı oğlan (oğul) neyler ata malını,
Akılsız oğlan (oğul) neyler ata malını.
9. Akşam ise yat,
Sabah ise git.
10. Alma mazlumun âhını,
Çıkar âheste âheste.
11. Alma sarı, satma sarı,
Kapındaysa tutma sarı.
12. Altı olur, yedi olur,
Allah'ın dediği olur.
13. Altın pas tutmaz,
Deli yas tutmaz.
14. Ana gezer kız gezer,
Bu çeyizi kim düzler?
15. Ana ile kız,
Helva ile koz.
16. Ana kıza taht kurar,
Kız kocada baht arar.
17. Anadan olur daya
Hamurdan olur maya.
18. Analar der çıkarayım tahta,
Döner dolaşır iş gelir bahta.

19. Analı kuzu,
Kınalı kuzu.
20. Anan güzel idi, hani yeri,
Baban güzel idi, hani evi?
21. Anasına bak kızını al
Kenarına bak bezini al.
22. Anlayana sivri sinek saz,
Anlamaza davul zurna az.
23. Arlı gelir ar eyler,
Arsız gelir kâr eyler.
24. Armudun önü,
Kirazın sonu.
25. Arpa samanıyla,
Kömür dumanıyla.
26. Arsız neden arlanır,
Çul da giyer sallanır.
27. Aşı pişiren yağ olur,
Gelinin yüzü ağ olur.
28. Âşığa nişan gerek,
Dervişe bürhan gerek ***
29. Aşk ağlatır,
Dert söyletir.
30. At beslenirken,
Kız istenirken.
31. At bulunur meydan bulunmaz,
Meydan bulunur at bulunmaz.
32. At ölür meydan kalır,
Yiğit ölür şan kalır.
33. Ata eyer gerek
Eyere er gerek.

34. Atın dorusu,
Erin delisi.
35. Atın ürkeği,
Erin korkağı.
36. Atın varken yol tanı,
Ağan varken el tanı.
37. At olur meydan olmaz,
Meydan olur at olmaz.
38. Ava gelmez kuş olmaz,
Başa gelmez iş olmaz.
39. Avcının bin alı var,
Ayının bin yolu var.
40. Ayran bulamaz aşına,
Sokmalar sokar başına.
41. Ayak değmedik taş olmaz;
Başa gelmedik iş olmaz.
42. Ayağını sıcak tut, başını serin,
Gönlünü ferah tut, düşünme derin.
43. Ay ayakta çoban yatakta,
Ay yatakta çoban ayakta.
44. Az el aş kotarır,
Çok el iş kotarır.
45. Az eli aşta gör,
Çok eli işte gör.
46. Azıcık aşım,
Kaygısız başım.
47. Az yiyen az uyur.
Çok yiyen güç uyur.
48. Bağa bak üzüm olsun,
Yemeğe yüzün olsun.

49. Bağın taşlısı,
Kızın saçlısı.
50. Bakarsan bađ olur,
Bakmazsan dağ olur.
51. Baktın hava kar havası
Gir içeri kör olası
52. Bağın sağlığı,
Dünya varlığı.
53. Bađ yarılır börk içinde,
Kol kırılır kürk içinde.
54. Behey abdal behey derviş,
Akça ile biter her iş. **
55. Bez alırsan Musul'dan,
Kız alırsan asilden.
56. Bıçağı kestiren kendi suyudur,
İnsanı sevdiren kendi huyudur.
57. Bir atın varsa inişte in,
Bin atın varsa yokušta bin.
58. Bir anaya bir kız,
Bir kafaya bir göz.
59. Bir elin nesi var,
İk'elin sesi var.
60. Biri yer biri bakar,
Kıyamet ondan kopar.
61. Borç uzayınca kalır,
Dert uzayınca alır.
62. Bugün bana,
Yarın sana.
63. Buđday ile koyun,
Geri yanı oyun.

64. Cambaz ipte gerek,
Balık dipte gerek.
65. Cömer cömert derler maldan ederler,
Yiğit yiğit derler candan ederler.
66. Çam ağacından ağıl olmaz,
El çocuğundan oğul olmaz.
67. Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak,
Cümlenin hakkını verecek Hak.
68. Çingene ciğer pişirir
Yemeden karnın şişirir.
69. Çocuk seversen beşikte sev,
Koca seversen döşekte sev.
70. Çok söyleme arsız edersin,
Esirgeme hırsız edersin.
71. Çok söz yalansız olmaz,
Çok mal talansız olmaz. **
72. Dağ başına kış gelir,
Er başına iş gelir. **
73. Dazlayan daza düşer,
Kel başlı kısa düşer.
74. Deli ile çıkma yola
Getirir başına belâ.
75. Delik taş yerde kalmaz,
Deli kız evde kalmaz.
76. Demir ıslanmaz,
Deli uslanmaz.
77. Demir nemden çürür,
İnsan gamdan çürür.
78. Deniz dalgasız olmaz,
Gönlül sevdasız olmaz.

79. Dardin yoksa söylen,
Borcun yoksa evlen.
80. Derede tarla sel için,
Tepede harman yel için.
81. Devletliye dokun geç,
Fukaradan sakın geç.
82. Dilim seni dilim dilim dileyim,
Başıma geleni senden bileyim.
83. Dumansız baca olmaz,
Kahırsız koca olmaz.
84. Duvarı nem yıkar,
Yiğidi gam yıkar.
85. Düz duvar kesme taştan,
İyilik iki baştan. **
86. Düz duvar kesme taştan olur,
Maslahat iki baştan olur. **
87. Ecel geldi cihana,
Baş ağrısı bahane.
88. Eken biçer,
Konan göçer.
89. El elden kalmaz,
Dil dilden kalmaz.
90. El için ağlayan iki gözden olur
Yâr için dövünen iki dizden olur.
91. Elifin hecesi var,
Gündüzün gecesi var.
92. Elmayı çayıra dik,
Armudu bayıra dik.
93. Elmayı soy da ye,
Armudu say da ye.

94. Emmim dayım,
Aldım payım.
95. Ergen gözüyle kız alma,
Gece gözüyle bez alma.
96. Erkek sel gibidir,
Kadın göl gibidir.
97. Erken kalkan yol alır,
Er evlenen döl alır.
98. Erken kalktım işime,
Şeker kattım aşıma.
99. Ersiz avrat olmaz,
Yularsız at olmaz.
100. Fakir evinde iki kız,
Biri çuvaldız biri biz.
101. Gafile kelâm,
Nafile kelâm.
102. Gâvurun tembeli keşiş olur,
Müminin tembeli derviş olur.
103. Gedik yüze,
Çıktık düze.
104. Gelen geçer
Konan göçer.
105. Gelin eşikte,
Oğlan beşikte.
106. Gönülsüz namaz,
Göklere ağmaz.
107. Gönül var okluğa konar,
Gönül var bokluğa konar.
108. Görenedir görene;
Köre nedir, köre ne?

109. Görgülü kuşlar, gördüğünü işler,
Görmedik kuşlar, ne görmüş ne işler.?
110. Görmemiş görmüş,
Gülmeden ölmüş.
111. Gül dalından odun olmaz,
Beslemeden kadın olmaz.
112. Gülme komşuna,
Gelir başına.
113. Güvenme varlığa,
Düşersin darlığa.
114. Güzel büründür,
Çirkin göründür.
115. Güzellik ondur,
Dokuzu dondur.
116. Hacı hacı mı olur gitmekle Mekke'ye,
Derviş derviş mi olur gitmekle tekkeye? **
117. Hacı hacı olmaz gitmekle Mekke'ye
Dede dede olmaz gitmekle tekkeye.
118. Hacı hacıyı Mekke'de bulur.
Derviş dervişi tekkede bulur,
119. Hacı Mekke'ye yakışır,
Derviş tekkeye yakışır.
120. Harman yel ile olur,
Düğün el ile olur.
121. Hanım eri ile,
Peynir deri ile. **
122. Hanım var arpadan aş eder,
Hanım var buğdadan keş eder. **

123. Hanım var ev yapar,
Hanım var ev yıkar. **
124. Hayır söyle komşuna,
Hayır çıksın karşına.
125. Hayır dile eşine,
Hayır gelsin başına.
126. Helâlîzâde barıştırır.
Haramzâde karıştırır.
127. Her kimin ki bağı var,
Yüreğinde dağı var. **
128. *Hırsızlık bir ekmekle başlar,
Kahpelik bir öpmekle başlar. ***
129. İki kişi dinden olur,
Öbür kişi candan olur. **
130. İyilik et kellere,
Övünsünler ellere. **
131. İnsan beşer,
Kuldur şaşar.
132. İnsan göre göre alışır,
Hayvan süre süre alışır.
133. İsin yanına varan is kokar.
Misin yanına varan mis kokar.
134. İyiliğe iyilik her kişinin kârı,
Kötülüğe iyilik er kişinin kârı.
135. İyiyi kötüyü el bilir
Dereyi tepeyi yel bilir.
136. Kalmaz yerde mazlumun âhı,
Tahttan indirir padişâhı. **
137. Kardeşten karın yakın,
Kulaktan burun yakın.

138. Katrandan olmaz ki şeker,
Olsa da cinsine çeker.
139. Kaynanalar öcü görünür,
Oğulları cici görünür. **
140. Kırk yıllık Kâni,
Olur mu Yani?
141. Kız evi,
Naz evi.
142. Kim düşmüş daldan,
O bilir haldan.
143. Kocana göre bağla başını,
Harcına göre pişir aşını.
144. Kör bıçak ele yavuz,
Kem avrat dile yavuz. **
145. Kör ölü kalem kaşlı olur,
Kel ölü sırma saçlı olur.
146. Kürkünün kürkü olmaz
Börkünün borkü olmaz.
147. Mart ayı,
Dert ayı.
148. Mart kapıdan baktırır,
Kazma kürek yaktırır.
149. Mazlumun âhı,
İndirir şâhı.
150. Mazlumun âhı,
Devirir şâhı. **
151. Ne yavuz ol asıl,
Ne miskin ol basıl.
152. Saçlar sefadan uzar,
Tırnak cefadan uzar. **

153. Sade pirinç zerde olmaz, bal gerekir kazana;
Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana.
154. Sakın verme çobana kızı,
Ya koyun güttürür ya kuzu. **
155. Sakla samanı,
Gelir zamanı.
156. Saldık çayıra,
Allah kayıra.
157. Selâm para,
Kelâm para.
158. Sen ağa ben ağa,
Ya sütü kim sağa?
159. Sen dede ben dede,
Atı kim tımar ede?
160. Sık gidersen dostuna,
Yatar arka üstüne.
161. Söz var iş bitirir,
Söz var baş yitirir.
162. Sözü söyle alana,
Kulağında kalana.
163. Şık şık eden nalçadır.
İş bitiren akçadır.
164. Tarlayı düz al,
Kadını kız al.
165. Ummadığın taş,
Vurur kırar baş.
166. Üveye etme, özünde bulursun;
Geline etme, kızında bulursun.
167. Üvey öz olmaz,
Kemha bez olmaz.

168. Üveyden öz olmaz,
Kemhadan bez olmaz. **
169. Var evi kerem evi,
Yok evi verem evi.
170. Varsa hünerin, var her yerde yerin;
Yoksa hünerin, var her yerde yerin.
171. Verirsen doyor,
Vurursan duyur.
172. Yalancılar dinden olur,
Suçsuz adam candan olur. **
173. Yaman komşu, yaman avrat, yaman at;
Birinden göç, birin boşa, birin sat.
174. Yarım hekim candan eder,
Yarım hoca dinden eder.
175. Yaş yetmiş,
İş bitmiş.
176. Yaşa yaşa,
Gör temaşa.
177. Yaza çıkardık danayı,
Beğenmez oldu anayı.
178. Yazın gölge hoş,
Kışın çuval boş.
179. Yiğidi yas çürütür,
Demiri pas çürütür.
180. Yüz verme arsız olur,
Az verme hırsız olur.
181. Zengin arabasın dağdan aşırır,
Züğürt düz ovada yolunu şaşırır.
182. Zurefânın düşkünü,
Beyaz giyer kış günü.

183. Zülûf sefadan uzar,
Tırmak cefadan uzar. **

II. Dörtlük şeklindeki atasözleri:

184. Alma alı,
Sat yağızı,
Bin doruya
Besle kırı.
185. Az olsun,
Öz olsun.
Az söyle
Çok dinle
186. Varsa pulun,
Herkes kulun;
Yoksa pulun,
Dardır yolun.

B. Vezin

Yukarda metni verilen atasözleri, vezin bakımından hece ölçüsünün değişik kalıplarına tekabül etmektedir. Manzum yapıdaki atasözlerinin hece sayısına göre dağılımı çoktan aza doğru şöyledir: Yedili 46 tane, beşli 29 tane, altılı 29 tane, sekizli 24 tane, dokuzlu 19 tane, dördü 13 tane, on birli 8 tane, onlu 7 tane, on ikili 4 tane, on üçlü 2 tane ve bir adet de on beşli hece kalıbında atasözü vardır.

Bu atasözlerinin hece kalıplarına göre dağılımı ise yukarıda verilen numaralara göre şöyledir:

Üç Heceli Ata sözleri: 141, 147, 175, 185. (=4)

Dört Heceli Ata sözleri: 4, 29, 62, 88, 94, 103, 104, 105, 131, 157, 176, 184, 186.
(=13)

Beş Heceli Atasözleri: 9, 13, 15, 19, 24, 30, 34, 35, 46, 49, 52, 76, 89, 101, 106,
110, 112, 114, 115, 142, 149, 150, 155, 156, 164, 165, 167, 171, 178. (=29)

Altı Heceli Atasözleri: 3, 4, 14, 25, 33, 44, 45, 47, 50, 58, 59, 63, 64, 77, 79, 84,
93, 96, 99, 113, 121, 123, 140, 151, 158, 159, 161, 168, 169. (=29)

Yedi Heceli Ata sözleri: 5, 6, 7, 16, 17, 23, 26, 28, 32, 36, 37, 38, 39, 48, 60, 61,
71, 72, 73, 75, 78, 81, 83, 85, 87, 91, 92, 97, 108, 120, 124, 125, 127, 130,
137, 144, 146, 148, 152, 160, 162, 163, 179, 180, 182, 183. (=46)

Sekiz Heceli Atasözleri: 10, 11, 12, 27, 40, 41, 51, 53, 54, 55, 68, 74, 80, 95, 100,
107, 111, 119, 126, 129, 138, 172, 174, 177. (=24)

Dokuz Heceli Atasözleri : 9, 21, 22, 31, 43, 57, 66, 69, 70, 86, 98, 122, 128, 132, 135, 136, 139, 145, 154. (=19)

On Heceli Ata sözleri: 18, 20, 67, 102, 118, 133, 143. (=7)

On Bir Heceli Atasözleri: 56, 65, 82, 109, 166, 170, 173, 181. (=8)

On İki Heceli Atasözleri: 8, 42, 90, 117. (=4)

On Üç Heceli Atasözleri: 116, 134. (=2)

On Beş Heceli Atasözleri: 153. (=1)

Sonuç

Yukarıdaki atasözü metinlerinin dökümünden hareketle, Türk atasözlerinin nesir cümleleriyle teşkil edildiği gibi mevzun ve mukaffa cümle veya ibareler halinde, manzum olarak da teşkil edildikleri gerçeği bir hüküm ve tesbit hâlinde ifade edilebilir. Atasözü metinleri, taşıdıkları işlevler bakımından bilgi verme, telkin etme, düşündürme, duygu aktarma, iletişim kurma ve protesto etme görevlerinin birkaçını birden yerine getirirler. Manzum atasözleri mensur atasözlerine nisbetle işlevlerini daha kolay yerine getirirler Çünkü manzum söz mensur sözden yapısı itibariyle daha tesirlidir. Nesir insana sadece mânâsındaki kuvvet ve çarpıcılıkla tesir ederken, manzum söz mânâ kuvvetine nazmın getirdiği âhenk ve söz sanatlarının kattığı kuvveti de eklemektedir. Çünkü bir ifadenin ömrü muhtevasının çarpıcılığı ve derinliği kadar şekliyle de ilgilidir. Atasözlerinin manzum olarak teşkilinde gözetilen gaye manzum yapının unutulmayı önlemesi, tesir kuvveti, ezberlenme kolaylığı, şifahi ömrünün uzun olması gibi hususlardır.

Atasözü metinlerinin kısalığı yüzünden her atasözünü taşıdığı değer ve gördüğü işlev açısından ayrı ayrı tahlile tâbi tutmak metin tekrarı olacağı için buna gerek görülmemiştir.

ABSTRACT

The proverbs are among the folkloric materials that can be in form of prose and verse as well. The proverbs in verse are prior to the proverbs in prose to have an effect on the people because of using the elements of poetic diction. In this article it has been dealt with putting together the proverbs in verse form in Turkish and try to classify according to the metric system of Turkish.